

SİGORTA HUKUKU VE VERGİ HUKUKU ÇERÇEVESİNDE SİGORTA TEKNİK KARŞILIKLARI

*Av. Gülşen GEDİK**

1. GİRİŞ

Sigorta teknik karşılıkları, sigortacılık ve vergi mevzuatında tanımlanmış olup, düzenlemelerin temel amacı, bir taraftan sigortalıların hak ve menfaatlerinin korunarak, almaya hak kazandıkları tazminatlar için bir güvence oluşturulması, diğer taraftan, sigorta şirketlerinin yükümlülüklerini karşılayabilmek amacı ile kendi hesaplarında karşılıklar ayırarak, mali dengenin korunmaya çalışılmasıdır. Böylece, sigorta şirketleri gelecekteki yükümlülüklerine karşılık önceden tedbir almakta, bir nevi “kendi bünyeleri içinde garanti fonu” oluşturmaktadırlar.

1.1. Sigorta Teknik Karşılıkları Kavramı

Sigorta sözleşmesinin devam ettiği süre içerisinde sigortalıların zararlarının tazmin edilebilmesi için, buna ilişkin belgelerin sigorta şirketine iletilmesi ve sigorta şirketi tarafından, zararın sözleşmede belirtilen esaslara uygunluğunun incelenerek, karar verilmesi gerekmektedir. Hasar tazmin edilinceye kadar gecikilen süre nedeniyle şirketler, bilançolarında, devam eden riskler ile ileride gerçekleşmesi muhtemel hasarlar için “karşılıklar” ayırmak suretiyle yükümlülüklerini yerine getirme konusunda önceden tedbirlerini almış olurlar¹.

Karşılık, gerçekleşmiş; ancak kesinleşmemiş giderler ve zararlar için genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinden “ihtiyatlılık” kuralı uyarınca karşılık ayırmayı, ihtiyat ise ileride gerçekleşme ihtimali bulunan zararlar için karşılık ayırmayı ifade etmektedir².

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Maliye Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi. Bu çalışmanın hazırlanmasında vermiş olduğu destek ve yardımları için Sayın Hocam Prof. Dr. Nihal Saban'a teşekkürü bir borç bilirim.

¹ Ahmet Naim OKTAY, Sigorta Teknik Karşılıkları ve Türk Vergi Mevzuatı Karşısındaki Durumu, İstanbul, Şubat 2001, s.3, (Yayınlanmamıştır. Yazar tarafından bu çalışmada yararlanmak üzere verilmiştir).

² Şükrü KIZILOĞLU, Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulaması, C.2, Ankara, Yaklaşım Yayınları, 2000, s.135.

Sigorta Murakabe Kanunu³ (SMK) ile Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Yönetmeliği⁴ (SRŞÇEY) ve Hayat Sigortaları Yönetmeliği'nde⁵ (HSY) düzenlenen sigorta teknik karşılıklarının tek tek tanımları yapılarak, sigorta şirketleri tarafından ne şekilde hesaplanarak ayrılması gerektiği düzenlenmiştir.

1.2. Sigorta Teknik Karşılıklarına İlişkin Yasal Düzenlemenin Amacı

Özel hukuk hükümlerine göre kurulan ve belirli alanlar dışında katılımın zorunlu olmadığı özel sigorta sisteminde, sigorta şirketlerinin tahsil ettikleri prime karşılık riskin gerçekleşmesi ihtimalinde tazmin etmeyi taahhüt ettikleri bedeli ödeyebilmeleri için, öncelikle güçlü bir mali yapıya sahip olmaları gerekmektedir. Sigorta şirketlerinin mali yeterlilikleri ile ilgili düzenlemeler, esasında sigortalıların korunması amacını taşır. Çünkü, sigorta "güven" esasına dayanan bir finans sistemi olup, kişilere tasarrufta bulunarak, belirli bir miktar para ödemeleri karşılığında, teminat kapsamı dahilindeki giderlerinin tazmin edileceği taahhüdünün verilmesi ve bunun yerine getirilmesini sağlar.

Vergi hukukunda ise, sigorta teknik karşılıkları, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 14.maddesinde, kurum kazancının belirlenmesinde vergi matrahından indirilecek giderler olarak yer almaktadır. "Sigorta teknik karşılıkları" kavramı kullanılmaksızın "karşılıklar" başlığı altında Vergi Usul Kanunu'nun değerlendirme ile ilgili hükümleri de konu ile yakından ilgilidir. Böyle bir yaklaşımla bu makalede özel sigorta hukuku ve vergi hukuku birlikte incelenecektir.

2. AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKU'NDA SİGORTA TEKNİK KARŞILIKLARI

Avrupa Birliği'nde (AB) sigorta teknik karşılıkları; bilanço gününde meydana gelmeleri olası veya kesin olan; ancak miktarları ve meydana geliş zamanları kesin olarak belirlenemeyen karşılıklar ile cari yıla veya önceki dönemlere ilişkin ve nitelikleri kesin olarak bilinmesine karşılık, bilanço gününde meydana gelmeleri olası ya da kesin olan; fakat miktarları ve meydana gelme zamanları kesin olarak bilinmeyen borç ve zararları karşılamak için ayrılan karşılıklardır⁶. Ayrıca AB Direktiflerinde teknik karşılıkların yatırılacağı alanlar, varlıklar, değerlendirme esasları ve döviz yükümlülükleri de ayrıntılı olarak düzenlenmiştir⁷. Teknik Karşılıkların yatırımına ilişkin

³ RG. 30.12.1959, 10394.

⁴ R.G. 26.12.1994, 22153.

⁵ RG.09.12.1996, 22842.

⁶ Necdet SAĞLAM, Sigorta İşletmelerinde Mali Tabloların Hazırlanması ve Avrupa Birliği'ne Uyum, Eskişehir: Etam Yayınevi, 1996, s.91.

⁷ Meral VARIŞ TEZCANLI/Oral ERDOĞAN, "Avrupa Birliği Sermaye Piyasalarının Entegrasyonu ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası", İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Araştırma Yayınları, N:8, s.39.

düzenlemeler, para birikimine uyum prensibi, çeşitlilik prensibi ve mahalli olma prensibine dayandırılmış olup, poliçe bazında hesaplanmaktadır⁸.

Sigorta Şirketlerinin yıllık hesapları ve konsolide hesaplarına ilişkin 91/674/ EEC sayılı Avrupa Birliği Konsey Direktifi'nde⁹ yer alan sigorta teknik karşılıkları şunlardır:

2.1. Kazanılmamış Primler Karşılığı: Direktifin 7.bölümünde yer alan 57.maddeye göre "kazanılmamış prim karşılığının her bir poliçe için ayrı hesaplanması", diğer bir ifade ile hesaplanmanın poliçe bazında ve gün esasına göre yapılması gerekir¹⁰.

2.2. Devam Eden Riskler Karşılığı: Direktifin 4.bölümünün 28.madmesine göre; "Muallak hasar karşılığı, o faaliyet yılının sonuna dek meydana gelmiş veya gelecek hasar olaylarının tazmini için bu tür olaylar için ödenmiş tutarlar düşüldükten sonra tahmin edilen masraf tutarıdır"¹¹.

2.3. Ödenecek Tazminatlar Karşılığı: Bilanço tarihi itibarıyla sigorta şirketine bildirimi yapılan ya da yapılmayan tüm hasarları karşılayacak şekilde ayrılması gereken bir karşılık türüdür¹².

2.4. Dengeleme Karşılıkları: Açıkladığımız diğer karşılıklara bir ilave niteliğinde olup, amacı, gerçek hasar deneyimlerinde oluşan ve yıldan yıla değişen geçmiş dalgalanmaların yumuşatılmasıdır. Bu tür karşılıkları şirketler açıkça belirtmezler, ancak pratikte şirket yedek akçelerinde veya mütüel (karşılıklı) şirket halinde ise, aktif fazlalığı olarak göstermektedirler¹³.

2.5.Hayat Sigorta Karşılıkları: Yatırım riski sigortalılar tarafından üstlenilen hayat sigortalarında ölüm riskleri, operasyon masrafları veya di-

⁸ SAĞLAM N., s.204. "Bu nedenle, teknik karşılıkların poliçe bazında hesaplanmasıyla, işletmelerin faaliyet sonuçları hakkında bilgi kullanıcılarına daha doğru ve tam bilgi yansır. İşletmeler, fiktif kar çıkmasını engellemeli ve teknik karşılıklar konusunda daha dikkatli davranmalıdırlar". Ayrıca AB üyesi ülkeler, poliçe bazında yapılan hesaplamalara yakın sonuçları vermesi şartıyla oransal yöntemlerle teknik karşılıkların hesaplanmasına izin verebilmektedirler. Türkiye'de ise sigorta işletmelerinin teknik karşılıklarının hesaplanmasında sigortacılık tekniğinin yeterince kullanılmadığı ve bu nedenle teknik karşılığın daha fazla gözüktüğü belirtilmiştir".

⁹ OJ 31.12.1991, L 374.

¹⁰ Mehmet KAHYA, Sigorta ve Reasürans Şirketlerinde Mali Analiz, İstanbul, 2001, s.126

¹¹ KAHYA, s.127.

¹² Şaban ERDİKLER, "Karşılıkların Kurumlar Vergisi Matrahından İndirilmesi", I.Ulusal Sigorta Sempozyumu Bildiri Kitabı, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Yayını, Temmuz 2005, s. 194

¹³ B.BENJAMIN,., General Insurance, Redwood Press Limited, Melkham, Wiltshire, England 1991. s.237. "Tanım olarak büyük hasarlar sıklık dağılımının sonunda yer alan ender olaylardır, ancak bir gün vuku bulacaktır. Bir yıl diğerinden pekala daha fazla hasar getirilebilir ve bir sebep olmaksızın şirketin mali durumu düzensizlik gösterebilir".

ğer riskleri karşılamak üzere oluşturulmuş ek karşılıkları da kapsamaktadır¹⁴.

2.6. Diğer Teknik Karşılıklar: Devam eden riskler karşılığını kapsamaktadır. Yani yürürlükte bulunan poliçeler ile ilgili olarak kazanılmamış prim karşılıklarına ek olarak tüm tazminat ve masraf ödemelerinin tazmin edilmesi amacıyla ayrılmaktadır¹⁵.

Türkiye'nin dış politika hedeflerinin birinci sırasında yer alan Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde, sigortacılık mevzuatında da yapılan veya yapılması tasarlanan değişikliklerde Birliğin Yönergeleri dikkate alınmaktadır. Sigortacılık Mevzuatı'nda, AB'ye üyelik süreci ile ilgili olarak karşılaşılabilecek sorunlar, büyük ölçüde yapısal sorunlar olup, bunların da Mevzuat değişikliği ile giderilmesi mümkündür.

3. ÖZEL SİGORTA HUKUKUNDA TEKNİK KARŞILIKLAR

3.1. Sigorta Mevzuatı'nda Düzenlenmiş Olan Teknik Karşılıklar

Sigorta Mevzuatı'nda Teknik Karşılıklar'ın düzenlendiği hükümleri incelediğimizde, sadece HSY'de sözkonusu düzenlemelerin amacının açıklandığı görülmektedir. SMK ve SRŞÇEY'de ise teknik karşılıkların çeşitleri ve hesaplama ilkelerine ilişkin hükümler bulunmaktadır. Bu nedenle, öncelikle teknik karşılıklara ilişkin düzenlemelerin amacının yer aldığı HSY incelenecektir.

3.1.1. Hayat Sigortaları Yönetmeliği

HSY'nin "Amaç" başlıklı 1.maddesine göre: "Bu yönetmeliğin amacı, hayat sigortalılarının, sigorta ettirenlerin ve lehdarlarının hak ve menfaatlerinin korunması ile hayat sigortacılığı faaliyetlerinin düzenlenmesini ve denetlenmesini teminen hayat sigortaları tarifelerinin teknik özelliklerinin belirlenmesini, teknik karşılıkları, hangi aktif değerlerin hangi oranlarda karşılık olarak gösterilebileceğini, kar payına ilişkin usul ve esasları, ilan ve reklamlar ile ilgili sair hususları düzenlemektir".

Bu düzenleme ile Yönetmelik'te; sigorta şirketleri ile hayat sigortası sözleşmesi yapmak suretiyle ödemiş oldukları primlerin değerlendirilerek, sözleşmede belirtilen süre sonunda, alacakları birikimlerinin güvence altında olmasını isteyen sigortalı, sigorta ettiren ve lehdarlarının, alacaklarına kavuşabilmelerini teminen sigorta şirketlerine getirilen yükümlülükler yer verildiği anlaşılmaktadır.

¹⁴ Metin SARIASLAN, "AB Direktifleri ve Uluslararası Muhasebe Standartlarına (UMS) Göre Karşılıklar İle 4 No'lu Uluslararası Finansal Raporlama Standardı (UFRS) Sigorta Sözleşmeleri Temel Özellikleri" Tebliği, I.Ulusal Sigorta Sempozyumu, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Yayını, Temmuz 2005, s.524

¹⁵ ERDİKLER, s.195

Söz konusu Yönetmeliğin “Teknik Karşılıklar” başlıklı Üçüncü Bölümünde teknik karşılık tanımı ile çeşitlerine yer verilmiş ve bu karşılıkların ne şekilde hesaplanacağına ilişkin belirli ilkeler getirilmiştir.

3.1.2. Sigorta Murakabe Kanunu

Türk Sigortacılık Mevzuatında “karşılıklar” konusunda temel düzenleme, SMK'nun 25.maddesinde yer almakta olup, Deprem Hasar Karşılığı, Cari Rizikolar Karşılığı, Muallak Hasar Karşılığı, Muhtemel Zararlar Karşılığı ve Matematik Karşılık olmak üzere toplam beş tür karşılık düzenlenmiştir¹⁶.

3.1.3. Sigorta Ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş Ve Çalışma Esasları Yönetmeliği

SRŞÇEY'de Teknik Karşılıklar ile ilgili düzenlemeler, 23-28.maddeler arasında yer almaktadır. Yönetmelik'te ayrıntılı olarak düzenlenen teknik karşılık çeşitleri; Cari Rizikolar Karşılığı, Hayat Matematik Karşılığı, Muallak Hasar ve Tazminat Karşılığı, Deprem Hasar Karşılığı'dır. Yönetmelik çerçevesinde bunları ayrıntıları ile inceleyelim.

3.1.3.1. Deprem Hasar Karşılığı

SRŞÇEY'nin 26.maddesine göre, sigorta ve reasürans şirketlerinin, akdetmiş oldukları deprem sigortası sözleşmelerinde, sigorta ettirene verilecek deprem teminatı karşılığında, almış olduğu primin üçte birini, komisyon ve masraf payları düştükten sonra hesaplanan miktardaki parayı, 15 yıl süre ile deprem hasar karşılığı olarak ayıracaklardır. Sigorta şirketleri, hesaplarında ayırmış oldukları bu deprem hasar karşılıklarından sonra, verdikleri teminat gereği hasar sonucu tazminat ödemeleri halinde, bu miktarı, ayırdıkları karşılıklardan düşeceklerdir.

3.1.3.2. Cari Rizikolar Karşılığı

Dönem içerisinde yazılmış olan prim gelirlerinin bir sonraki döneme ait olan ve kazanılmayan kısmını oluşturan Cari Rizikolar Karşılığına “kazanılmamış prim karşılığı” adı da verilmektedir¹⁷.

¹⁶ Hazine Müsteşarlığı tarafından hazırlanan Sigortacılık Kanunu Tasarısı Taslağı (SKTT)(www.hazine.gov.tr)'nda yer alan teknik karşılıkları Madde 15'te şöyle düzenlenmiştir: “Sigorta ve reasürans şirketleri sigorta sözleşmelerinden doğan yükümlülükleri için yeteri kadar karşılık ayırmak zorundadır”. “Teknik karşılıklarda reasürör payı, devredilen risk ve primle orantılı olması ve teknik karşılıkların mali tablolarında brüt gösterilmesi kaydıyla, teknik karşılıklardan düşülebilir. Ancak, Müsteşarlık mali açıdan belirleyeceği kriterleri karşılayamayan reasürörlere devredilen işlerde reasürör payının düşülmemesini isteyebilir. Sigorta ve reasürans şirketlerinin varlıklarının, teknik karşılıkları karşılayacak düzeyde olması esastır. Teknik karşılıkların hesaplanması, ayrılmasına dair usul ve esaslar ile teknik karşılıkların yatırılacağı varlıklara ilişkin hususlar yönetmelikle düzenlenir”.

¹⁷ Recep KOÇAK, Sigorta Muhasebesi, İstanbul, Can Matbaa, 2000, s.222.

Bilanço yılının son günü olan 31 Aralık'ta çeşitli dönemlerde tanzim edilmiş olan sigorta poliçelerinden büyük bir çoğunluğu henüz sona ermemekte, gelecek yıla da sarmaktadır. Örneğin, "1 Mart 2005 tarihinde yaptırılan 1 yıl süreli sigorta poliçesi, 2006 tarihinde iki ay süre ile yürürlükte bulunacak ve bu poliçeye ait primin 10/12'si 2005 ve 2/12'si de 2006 tarihinde gerçekleşecek rizikoları karşılamak için ayrılacaktır"¹⁸.

SRŞÇEY'nin 23.maddesinde¹⁹ cari rizikolar karşılığı ile ilgili düzenleme, cari rizikolar karşılığı ayrılmasında, SRŞÇEY'nin değişiklik öncesi 23.maddesinde yer alan "%33.5 ve %25 oranlarının uygulanması" kaldırılmış ve "gün esaslı karşılık ayırma" metodu kabul edilmiştir²⁰. Ayrıca "tahakkuk etmiş primlerden komisyonların düşürülmesi" prensibinin benimsenmiştir. Yönetmelik, istihsal (prim üretimi) giderlerinin tahakkuk ettikleri yılın dönem kar-zararına aktarılması prensibini benimsemiştir²¹.

Bu düzenlemelere dayalı olarak, cari rizikolar karşılığı, gelecek yıla devreden sigorta sözleşmelerini, mevzuatta açıklanan biçimde bir ayırma tabi tutmak suretiyle, sigortacı bakımından sorumluluğu sona ermeyenlere isabet eden tutarının cari yıl gelirleri arasından çıkartılarak, gelecek yıla bir karşılık olarak devredilmesi şeklinde tanımlanabilecektir.

3.1.3.3. Muallak Hasar Karşılığı

Sigorta şirketine ilişkin belirli bir yıl hesabının kapatılması sırasında, o yıl içinde ödenmiş hasarlar dışında kalan, henüz tasfiye edilmemiş hasarlar için ayrılan karşılıklara, muallak hasar karşılığı denir²². Sigorta şirketleri yıl içinde meydana geldiği halde 31 Aralık tarihine kadar çeşitli nedenlerle ödenemeyen hasarlar için yıl sonunda hesaplarında, "muallak hasar karşılığı" ayırmak zorundadırlar.

Sigorta şirketlerinde, muallak hasarlar ihtiyatını belirlemenin en yay-

¹⁸ OKTAY, s. 4.

¹⁹ Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik 1.madde (RG. 27.01.2004, 25359).

²⁰ SKTT'ndeki düzenlemede, "cari rizikolar karşılığı"nın ismi, "kazanılmamış primler karşılığı" olarak değiştirilmiştir. Taslakta kazanılmamış primler karşılığı Madde 15'te şöyle düzenlenmiştir: "Yürürlükte bulunan her bir sigorta sözleşmesine ilişkin olarak yazılan brüt primin gün esasına göre takip eden hesap dönemine veya dönemlerine sarkan kısmından oluşur. Bu karşılık, yürürlükte bulunan yıllık hayat sigortaları ile süresi bir yılı aşan birikim priminin de alındığı hayat sigortaları için yazılan brüt primlerden varsa birikime ayrılan kısım düşüldükten sonra kalan tutarın takip eden döneme veya dönemlere sarkan kısmından oluşur. Kazanılmamış primler karşılığının gün esasına göre hesaplanması mümkün olmayan reasürans ve retrosesyon işlemlerinde, 1/8 esasına göre kazanılmamış primler karşılığı ayrılması mümkündür".

²¹ KOÇAK, s.223.

²² Cahit NOMER/Hüseyin YUNAK, Sigortanın Genel Prensipleri, Ceyman Matbaa, Mart 2000, s.153.

ğın metodu belirli bir hesap tarihi itibarıyla bireysel değerlendirmelerin yapılması ve sonuca göre karşılık ayrılmasıdır. Bu bireysel değerlendirmeler ise sigorta şirketinde, hasar taleplerini değerlendirerek, tazmin edilmesi konusunda karar veren hasar departmanı çalışanlarınca yapılmaktadır²³.

SRŞÇEY'nin 25.maddesi²⁴, Yönetmeliğin değişiklikten önceki 25.maddesinde sadece, "tahakkuk etmiş ve hesaben tespit edilmiş hasar ve tazminat bedelleri veya tahmini değerler üzerinden muallak hasar karşılığı ayrılabilir" belirtilmiş iken, yapılan değişiklik ile muallak hasar karşılıklarının nasıl hesaplanması gerektiğine dair ayrıntılı düzenlemenin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca, maddede, muallak hasar karşılıklarının yanı sıra, "gerçekleşmiş ancak rapor edilmemiş hasar ve tazminat bedelleri için de karşılık ayrılması gerektiği belirtilmiştir. Yapılan bu değişiklik ile sigorta ve reasürans şirketleri artık, "gerçekleşmiş ancak ihbar edilmemiş hasarlar" için de karşılık ayıracaktır²⁵. Ancak Yönetmelik ile getirilen bu karşılık, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 14.maddesinde ismi sayılan teknik karşılıklar arasında yer almadığı için sigorta şirketleri açısından, "indirilebilecek giderler" arasında gösterilememekte ve bu alana özgü hukuk bütünlüğü sağlanamamaktadır.

Sigorta şirketlerinin muallak hasar karşılığı belirleme işlemi, otomasyona geçtikten sonra daha da kolaylaşmıştır. Sigortalı hasar ihbarını şirkete yaptığı anda, hasar servisi yetkilisi, sigortalıdan hasarın tahmini tutarını sormakta ve hasar sahibi tarafından bildirilen meblağ, ihbar ile birlikte muallak hasar rakamı olarak kayıtlara intikal ettirilmektedir. Dosya ile ilgili hasar tazminatı sigortalıya ödendiği anda muallak hasar rakamı da otomatik olarak kayıtlardan silinmektedir.

3.1.3.4. Muhtemel Zarar Karşılığı

SRŞÇEY'nin 27.maddesi hükmü şöyledir: "Sigorta şirketleri, sigorta acenteleri ve sigortalılar nezdindeki prim alacaklarından muaccel olup da, iki ay içinde tahsil edilemeyen kısmının tamamı kadar muhtemel zararlar karşılığı ayırırlar.

²³ OKTAY, s.11. "Söz konusu değerlendirmeyi yapanların, hasarın ciddiyeti, hasar tasfiye işleminin tamamlanması için gereken muhtemel zaman, muhasebeleştirme tarihi ile tasfiye tarihi arasında geçecek sürede hasar maliyeti üzerinde etkili olacak enflasyon oranı hasarın tasfiyesinde hukuki eğilimler gibi bazı ihtimalleri gözönünde bulundurarak sonuca ulaşmaları beklenir".

²⁴ Bak.19 no'lu dipnotundaki Yönetmelik.

²⁵ SKTT'nin 15/d maddesinde yer alan düzenleme şöyledir: "Kayda geçmiş ancak ödenmemiş tazminat tutarları ile gerçekleşmiş ancak kayda geçmemiş tahmini tazminat tutarları ve bu tazminatlar ile ilgili yapılan gider karşılıklarından oluşur". Muallak hasar ve tazminat karşılıkları gerçekleşmiş ancak kayda geçmemiş hasar ve tazminat karşılıklarını da kapsar". Burada da SMK'daki tanımdan faydalanılarak daha net bir açıklama yapıldığını görmekteyiz.